

TÁJÉRTÉKEK BUDAÖRSÖN

LANDSCAPE VALUES IN BUDAÖRS

SZERZŐ/BY:
SALLAY ÁGNES

A XIX. század közepén, Nagy-Magyarország területén, a nagyarányú elmagyarosítás előtti időszakban, a nemzetiségek között a legnagyobb arányban románok (19%), szlovákok (14%) és németek (11%) voltak. Az 1910-es népszámláláskor ezek az adatok annak ellenére jelentősen nem változtak (román 16%, szlovák 11%, német 10%), hogy ekkora már az elmagyarosítási törekvések jelentősen megerősödtek (1907-től a Lex Apponyinak megfelelően minden iskolában magyart is tanítani kellett). Az első világháború után a területek elcsatolása miatt a nemzetiségek aránya csökkent, majd a két világháború között is folytatódott ez a tendencia. A második világháború után pedig a német nemzetiségűek kitelepítése miatt a nemzetiségi arányok újra jelentős mértékben változtak.

Az évszázadok során a magyarsággal együtt élő nemzetiségek a tájban is nyomot hagytak maguk után: az országban jelentős számban található egyedi tájértékek, melyek a hajdani nemzetiségeknek állítanak emléket, sok helyen pedig a tájszerkezet az, ami árulkodik az egykori tájhasználatról. Sok helyen a tájszerkezetben és a fennmaradt vagy ismét fellelt népszokásokban tükröződnek a nemzetiségek emlékei. Kutatásom során elsősorban a budapesti agglomerá-

cióban, azon belül is Budaörsön vizsgáltam a német nemzetiség által létrehozott tájértékeket, német hagyományokat és azok fennmaradását, valamint hasznosítási lehetőségeit. Budaörs esetében a táj-karakter fontos meghatározói a tájértékek, a mezőgazdasági művelés hatására kialakult egykori termesző táj és a megőrzött népszokások, hagyományok is.

BUDAÖRS TÁJALKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

A mai Budaörs területén a vaskor óta számtalan népcsoport élt, melyek emléket a régészeti feltárások őrzik. Több feltárás igazolja, hogy ezen a helyen római kori település volt. Budaörs nevét valószínűleg Örs vezérről kapta, aki a honfoglalás után a területet birtokolta. Az itt élt népcsoportok után számos emlék maradt a területen, főként a több mint 200 évet itt élt német nemzetiség után.

A honfoglalás után az egyházi birtokok között találhatjuk a mai Budaörs területét, ahol a fennmaradt emlékek alapján román kori templom (leányegyház) épült. A középkorban folyamatosan lakott volt a település. Az első nagyobb népességcsökkenés a török bejövetelekor volt, de

In the middle of the 19th Century, before the great adaptation of Hungarian language the ratio in the composition of population of the ancient Hungary was: Roman (19%), Slovak (14%) and German (11%). These data has not changed significantly in the time of the national census in 1910 (Romanian (16%), Slovak (11%) and German (10%) in spite of the confirmation of the adaptation of Hungarian (from 1907, according to the Lex Apponyi the Hungarian language was obligatory in every school.) After the First World War, the ratio of ethnic minorities has decreased in consequence of disannexing some territories. This tendency has continued between the two world war. The ratio of nationality considerably changed after the second world ware because of deportation of Germans.

The nationalities living together during centuries have left their marks on the unique landscape values. In some cases the structure of landscape inform us about the old usages and living styles. The remembrance of nationalities are reflected in landscape structures and in folk traditions. In my research work I dealt with the landscape values made by the Germans, the German traditions, and the possibilities for their preservation,

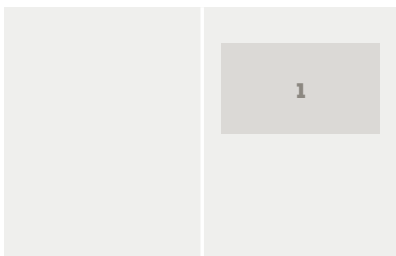
the possibilities of their use in the agglomeration of Budapest, in Budaörs.

The landscape values, the rural landscape formed the agriculture are important for the landscape character of Budaörs, the folk costumes and the traditions are also important for the landscape character.

HISTORY OF THE LANDSCAPECHANGES IN BUDAÖRS

Countless people lived in the area now called Budaörs, their memory kept by archaeological excavatons. Several excavations provide evidence that there used to be a Roman settlment there. The name "Budaörs" most likely dates back to Örs, a historical leader of the Magyar tribes, to whom the area belonged to after the Settlement of the Magyars in Hungary. The majority of the relics here are related to the Germans, who lived here for over 200 years.

After the Settlement of the Magyars in Hungary, the area belonged to the Church and a medieval temple was built upon it. It was inhabited throughout the Middle Ages. The first significant drop in popoulation came after the Ottoman

1. ábra/figure:

Második katonai
felmérés (1860-1869)
/ Second Military
Survey (1860-1869)

az 1546-os összeírásban három családfő mégis szerepelt. Ezt követően az 1559-es összeírás már 65 felnőtt, családos férfi nevét említette. Buda felszabadításakor a budaörsi területek ismét a harci cselekmények helyszínei voltak, több jelentős csata is folyt a területen. Az egyik ilyen csatának állít emléket a Törökugrató szikla, ahonnan a hagyomány szerint a török vezér, látva helyzete kilátástalanságát, lovával együtt a mélybe ugrott és szörnyethalt. A török hódoltság utáni összeíráskor (1698-ban) azonban a területet pusztaként írták össze.¹

A németajkúak legnagyobb betelepítési/betelepítési hulláma a hódoltság után, a XVII-XVIII. században volt, melyet a „Nagy Schwabenzug”-nak is neveznek a kutatók.² 1869-ben jelent meg az ún. INPOPULATIONPATENT, mely a betelepítés módját szabályozta. Ekkor igen nagy számban érkeztek német származású, németajkú telepesek a mai budapesti agglomeráció településeire. Óbudára 1699-ben érkezett az első 16 sváb telepes.³ A legjelentősebb „sváb” település ekkor Budaörs volt, melynek betelepülését 1718 körülre teszik a források. Sajnos nem lehet tudni, hogy a budaörsi németek honnan érkeztek, mivel ez az információ az idők folyamán elveszett, az őslakosok sem tudják megmondani, hogy ősük honnan érkeztek. A legvalószínűbbnek Bajorország tűnik, hiszen a budaörsi németek katolikusok voltak, nem úgy, mint a környékbeli falvakba betelepülő svábok.

Mit ígértek a telepeseknek? Szabad, adómentes éveket, telepesjogokat, megművelhető földeket és Budaörs esetében meglévő, bár rossz állapotban lévő pincéket (a Kőhegy és a Huszonnégyökrös-hegy oldalában középkori pincék voltak) és a szőlőtermesztés lehetőségét.⁴ Ugyancsak vonzó lehetett a leendő telepesek számára, hogy Buda, tehát a termények számára a közelben biztos felvevő piac „csak” 8 kilométerre volt. Az első telepesek a korabeli források alapján 1720-ban érkeztek Budaörs területére, valószínűleg vízi úton, a Dunán szállítva ingóságait (a hazai németek innen kaphatták a Donau Schwaben = Dunai svábok elnevezést).

A letelepedők már a letelepedési szerződésükben is számos, a tájhoz, a földművelés módjához kapcsolódó szabállyal találták szembe magukat: minden házhelyhez egy darab szántót és legelőt kaptak, megengedett volt, hogy szőlőt telepítsenek, minden épülő háznak meg volt a helye és kötelezték a telepeseket arra, hogy házaik elé hársfákat ültessenek, melynek a pótlásáról is gondoskodniuk kellett kipusztulásuk esetén, és büntetés terhe mellett csak a meghatározott területről lehetett fát kitermelni fűtésre.⁵

A letelepedett családokra igen nehéz idők jöttek: nem volt igásjószáguk a földműveléshez, házaikat saját kezűleg építették és az eltelepített szőlőknek is évek kellettek, hogy termőre forduljanak. Sokan meghaltak járványokban (orvos csak a 8 km-re található Budán volt), és sokan a három éves türelmi

¹ Hauser József (1985): Budaörsi krónika, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest

² Bellér Béla (1981): A magyarországi németek rövid története, Magvető Kiadó, Budapest

³ Gálósfalvi Jenőné (2003): Németföldről gyalogszerrel, tutajjal, Budapest III. kerület Helytörténeti füzetek, 1/2003

⁴ Filipszky István (2007): Elődeink öröksége, Tanulmányok Budaörs múltjából 3., Budapest

⁵ Hauser József (1985): Budaörsi krónika, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest

invasion, but there were three heads of families in the 1546 census. This number grew to 65 in the following, 1546 census. During the liberation of Buda there were several significant battles in the Budaörs area. One of these is commemorated by the “Törökugrató” boulder, from which an Ottoman leader jumped to his death seeing the hopelessness of his situation. In the 1698 census following the expulsion of the Ottomans from the country, the land was deemed empty.¹

A large wave of German-speaking people migrated to the area in the 17th and 18th centuries, which was called the “Great Schwabenanzug” by experts.² The INPOPULATIONPATENT of 1869 regulated their settling. At this time a large number of German settlers arrived in the area that is now the agglomeration of Budapest. 16 Swabian settlers arrived in Óbuda in 1699.³ Budaörs was the most significant “Swabian” settlement at the time, and was settled in around 1718 according to sources.

Unfortunately there is no documentation of the origins of the German population there and even the locals where their ancestors came from. Based on their Catholic faith, however, they most likely place their origin in Bavaria.

What were the settlers promised? Years of freedom without taxes, special rights, cultivatable land, and in the case of Budaörs, existing cellars (though in bad condition, dating back to medieval times on the Kőhegy and Huszonnégyökrös-hegy) and land suited for vineyards.⁴ Furthermore, Buda was “only” 8 km away, which meant a nearby market for their products. According to the sources the first settlers arrived in 1720 to Budaörs, most likely by ship on the Danube (which is likely the reason they got the name “Donau Schwaben” meaning Swabians from the Danube).

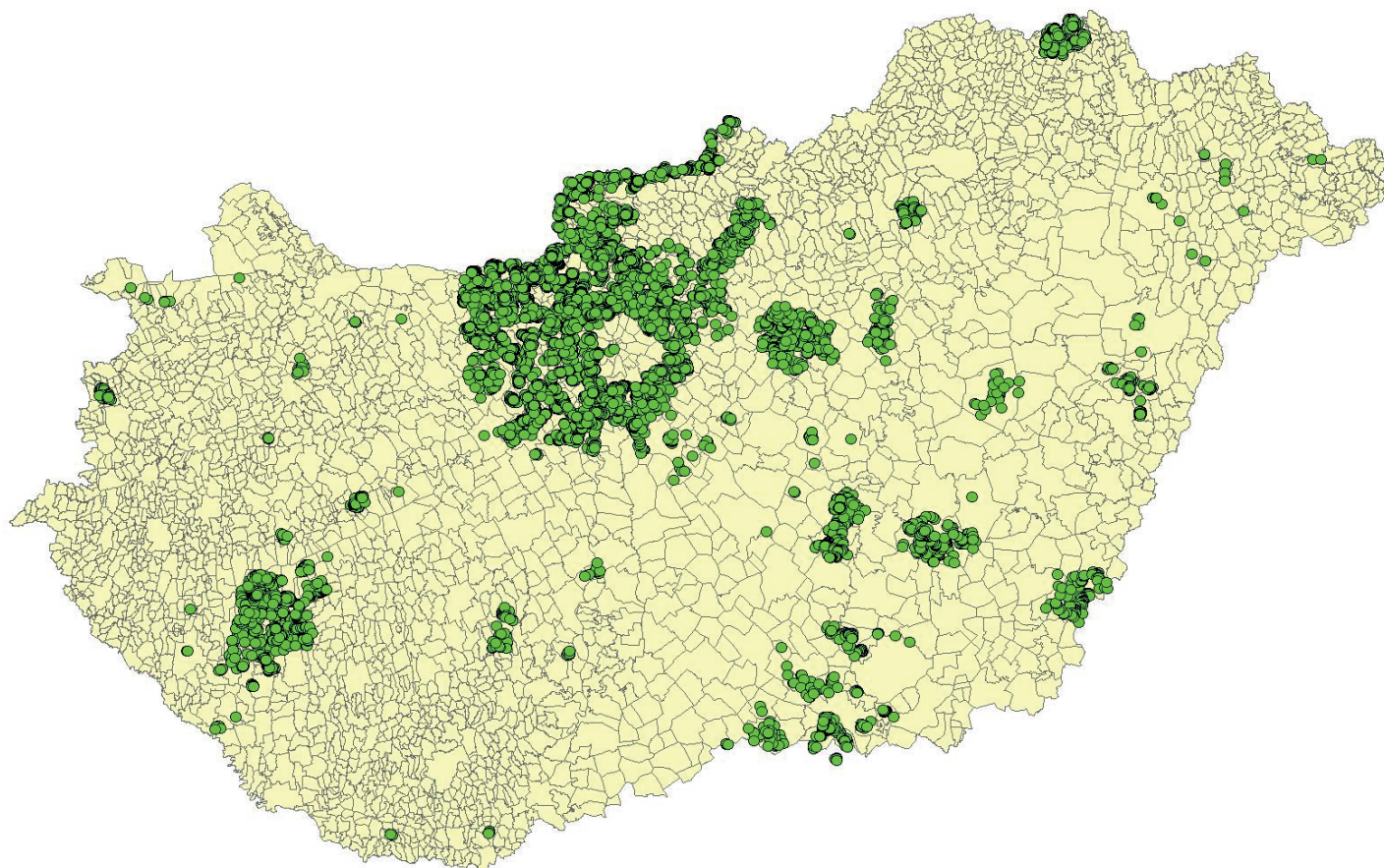
Upon settling, numerous regulations faced the settlers: with each house they received one plough land and pasture,

¹ Hauser József (1985): Budaörsi krónika, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest

² Bellér Béla (1981): A magyarországi németek rövid története, Magvető Kiadó, Budapest

³ Gálosfalvi Jenőné (2003): Németföldről gyalogszerrel, tutajjal, Budapest III. kerület Helytörténeti füzetek, 1/2003

⁴ Filipzsky István (2007): Elődeink öröksége, Tanulmányok Budaörs múltjából 3., Budapest

idő (adómentesség) után tovább költöztek. Az 1730-as végén már javult a telepések helyzete az írásos emlékek szerint, hiszen ekkor templom és iskola építésébe kezdtek a lakosok. 1739-ben az országot és így Budaörs lakosságát is a pestis veszélyeztette, ami a lakosság jelentős részét elpusztította (a Zichy család levéltárában talált lista alapján, Budaörsön 259 személy halt meg a járványban). A veszteségek pótlására 1740-ben újabb ötven család érkezett a közösségbe a Zichy család hívására.⁶ 1778-ra a lakosság száma 1143 főre emelkedett.⁷

A lakosság száma a következő évszázadban folyamatosan nőtt. A földeket szántóként (főleg kukoricatermesztés), legelőként és erdőként hasznosították (1. ábra). Jelentős jövedelem származott a szőlőtermesztésből, borkimérésből is. Fényes Elek Geográfiai szótárában ez olvasható Budaörsről: „Budaörs, német falu, Pest-Pilis vármegyében, Budához 1 mfd, 2677 karh. lak, kik főképp szőlőművelésből élnek. Kath. paroch. templom. Bírja a korona.”⁸

A budaörsi borok jó minőségét bizonyítja, hogy az 1873. évi bécsi világkiállításon három budaörsi is érmet és díszoklevelet szerzett saját termésű borával. A szőlőtermesztésnek a filoxeravész vetett véget, mely az 1890-es évekre a teljes szőlőtermesztő területet tönkretette. A gazdák, akik korábban a szőlőtermesztésből éltek, más megélhetés után néztek: sokan ekkor kezdtek bejárni a fővárosba, a gyárakba, sokan pedig a szőlőskertek újratelepítésébe kezdtek, a filoxerával szemben ellenálló vad alanyú szőlővel. Ekkor már nem a borszőlőt, hanem a csemegeszőlő fajtákat preferálták, mert erre igen nagy volt a kereslet. Kidolgozták a szőlő tartósításának módját is, ún. szőlőszobákat (Weinpastum) alakítottak ki a házakban, melyben megfelelő kezelés mellett a szőlőt egészen húsvétig tudták eltartani, amikor aztán igen jó áron lehetett értékesíteni.⁹

A filoxéra pusztítása volt az oka annak is, hogy a korábbi szőlőterületek egy részén a budaörsiek gyümölcs-termesztésbe fogtak. 1895 körül kezd-

6 Cseze Attila (szerk) (2014) Óbuda-Békásmegyer táj-természeti értékei, BCE – Guckler Károly Természetvédelmi Köz-alapítvány, Budapest

7 Hauser József (1985): Budaörsi krónika, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest pp. 36-38

8 Fényes Elek (1851): Magyarország Geographiai Szótára, Pest, Reprint 1984, Szeged, I kötet p. 184.

9 Hauser József (1985): Budaörsi krónika, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest

2. ábra/figure:
TÉKA tájértékek /
Landscape values in
TÉKA

they were allowed to plant grapes, the location of each house was specified, and they were required to plant linden trees in front of their houses, which had to be replaced in case it was destroyed. Cutting down trees was only allowed in specific areas.⁵

The settlers' families faced hard times: they didn't have cattle, they had to build their houses themselves and the grapevines had to grow for several years before yielding fruit. Many died from epidemics (since doctors were 8 km away, in Buda) and many relocated after the 3-year immunity from taxes. Their situation improved by the end of the 1730s, they began building a temple and a schoolhouse. The country was struck by the plague in 1739, as a result of which a large portion of the population died (according to the archives of the Zichy family, this meant 259 people in Budaörs). In 1740 the Zichy family invited 50 further families in order to replace the losses.⁵ By 1778, the population increased to 1143.⁶

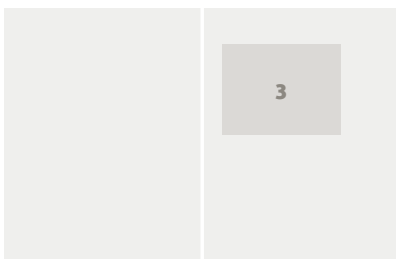
The population increased steadily in the following centuries. The land was used for agriculture (primarily corn), pastures and forests (Figure 1). Growing grapes and producing wine was also a significant source of income. The Geographical Dictionary of Fényes Elek writes: „Budaörs, German village, in the county Pest-Pilis, 1 mile to Buda, 2677 christen, they live from viticulture. Catholic church. Property of the Kingdom.”⁷

Three vineyards from Budaörs received a prize at the 1873 world exposition in Wien, demonstrating the high quality of the wines of the region. However, by the 1890s the phylloxera put an end to viticulture in Budaörs, destroying a large part of the land. As a result the owners of the vineyards looked for alternative sources of income: many started commuting to Budapest to work in factories, others began to grow strains of grape resistant to phylloxera. At this time wine grapes were less favored due to the table grapes became popular. They

⁵ Hauser József (1985): *Budaörsi krónika*, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest

⁶ Csemez Attila (szerk) (2014) *Óbuda-Békásmegyer táj-természeti értékei*, BCE – Guckler Károly Természetvédelmi Köz-alapítvány, Budapest

⁷ Hauser József (1985): *Budaörsi krónika*, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest pp. 36-388 Fényes Elek (1851): *Magyarország Geographiai Szótára*, Pest, Reprint 1984, Szeged, I kötet p. 184.

3. kép/pict.:
Az Ótemető
1979-ben¹¹ / Old
cemetery in 1979¹¹

ték el az őszibarack termesztését, mely egészen a XX. század közepéig a község egyik legfontosabb terménye volt. A gyümölcstermesztők egyenesen a budaörsi őszibaracktáj kialakulásáról beszéltek. A barackot a budaörsiek a fővárosban értékesítették. A szállítást először féderes kocsin, majd autóbusszal végezték, sok kistermelő gyalogosan vitte be terményét Kelenföldre. A harmincas évektől annyira megnövekedett a termés, hogy lehetőség nyílt arra is, hogy az őszibarackot vonattal Bécsbe és repülőgéppel Berlinig szállítsák.

A második világháború után Magyarországon elfogadták a németek kollektív bűnösségéről szóló rendeletet. A rendelet végrehajtási utasítása 1946. január 15-én jelent meg, s e szerint a kitelepítés alól mentesítettek aránya nem haladhatja meg az adott helység német lakosságának 10 százalékát. A mentesítésről egy bizottság kénye-kedve szerint dönthetett. A kitelepítettek állampolgársága megszűnt, vagyonuk az államra szállt. 1946-ban Budaörsön a némettség 10250 főt tett ki (német nemzetiségű vagy német anyanyelvű). A kitelepítés 1946. január 19-én kezdődött, az első vonat Budaörsről indult, ahonnan összesen négy

transzporttal a lakosság közel 90%-át telepítették ki Németországba, többségüket Baden-Württemberg tartományba.

Az üresen maradt házakba az ország minden pontjáról és a határon túlról is (elsősorban Erdélyből) érkeztek beköltözők. A település népessége néhány év alatt visszaállt a korábbi szintre. A beköltözők részben folytatták a kitelepített németek által elkezdett gyümölcs- és szőlőtermesztést.

A térség „fellendülése” a XX. század második felében következett, mikor a második világháború utáni iparosítás-kor az emberek megindultak a fővárosba munkát keresni. Sokan (elsősorban a szegényebbek) nem tudtak lakást vásárolni a fővárosban, hanem az agglomerációs településeken telepedtek le. Ez indította el az első nagy építkezési hullámot az addig tradicionálisan élő településeken. A következő nagy népességnövekedés az 1980-as években következett be, mikor elkezdődött a fővárosiak kiáramlása az agglomerációba a jobb életkörülmények miatt. Ekkor elsősorban értelmiségi, kisgyermekes családok költöztek ki a jó természeti adottságokkal rendelkező kis településekre a főváros közelében.

developed the so called “wine-rooms” (Weinpastum), using which they were able to store grapes until Easter, when they could sell them at higher prices.⁸

They began to grow fruits as well at the time, also as a result of the phylloxera. From around 1885 to the middle of the 20th century, peach was one of the most important products of the settlement. The peaches were sold in the capital, where they were transported at first on spring-carts, later by autobus. Many brought their product by foot to Kelenföld (the part of Buda closest to Budaörs). By the 30s the production had increased so much that they could export peaches to Vienna using trains and to Berlin by airplane.⁹

After World War 2 a ruling was passed in Hungary about the collective guilt of Germans. According to the deportation order of 1946. January 15, no less than 90% of the Germans had to be deported from each settlement. Local committees decided which persons they spared. The citizenship of the deported was revoked and their wealth was taken by the state. There were 10250 Germans in Budaörs in 1946, 90% of whom were deported on four trains starting 1946. January 19. They were taken to Germany, mostly Baden-Württemberg.

People from all over the country and even from abroad (mostly from Transylvania) arrived to move into the empty houses. The population reached the former numbers within a few years. The locals partly continued the tradition of growing fruits and grape.

The region began to bloom in the second half on the 20th century when due to the reindustrialization many came to the capital to find work. Many (mostly the poorer ones) couldn't afford to buy a home in Budapest, which led to them settling down in the agglomeration. This led to the first wave of construction in the formerly traditional settlements. The second rise in population was in the 1980s when many moved to the agglomeration from the capital seeking higher living standards. This primarily meant families of intellectuals with young children moving to the smaller settlements around the capital.

LANDSCAPE VALUES IN BUDAÖRS

The perceived landscape changes usually can be represented with exact landscape elements, land use types, landscape values. The valuable landscape values

⁸ Fényes Elek (1851): Magyarország Geographiai Szótára, Pest, Reprint 1984, Szeged, I kötet p. 184.

⁹ Hauser József (1985): Budaörsi krónika, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest

TÁJÉRTÉKEK BUDAÖRSÖN

A tájkarakter meghatározásának fontos alkotói az egyedi tájértékek. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.) 6. § (3) (4) és (5) bekezdése értelmében egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző olyan természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

Ezeknek az értékeknek gyakran „csak” a helyi közösségek számára van jelentősége, mint például a népi vallásosság táji megjelenéseként egy-egy kápolnának, vagy a korábbi tájhasználat emlékeként egy-egy gémeskútnak, borospincének. Sok esetben viszont jelentőségük a helyi szinten messze túlmutat.

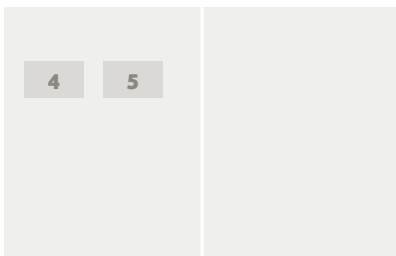
Az egyedi tájértékek kataszterezése a Természetvédelmi törvény alapján a Nemzeti Park Igazgatóságok feladata. A BCE Tájépítészeti Kara a (Kv)VM-mel, a KÖH-hel, a KÖSz-szel és a FÖMI-vel közösen 2009. őszén kezdte meg az ún. TÉKA projekt keretében a magyarországi tájértékek összegyűjtését, melynek eredményeképpen 2011. tavaszától egy átfogó információs rendszerbe foglalva az

interneten megtalálhatók a felmért tájértékek (2. ábra). A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nem védett tájértékeknek a száma jelentősen meghaladja a védett értékek nagyságát, ugyanakkor az is tapasztalható, hogy számuk a megváltozó gazdasági környezet, életmód és védelem hiánya miatt rohamosan csökken.

Az egyedi tájértékek típusait és fajtáit az MSZ 20381:2009 sz. Természetvédelem, Egyedi tájértékek kataszterezése c. szabvány határozza meg. A projekt kezdetekor összeállítottunk egy listát azokról a tájelemekről, melyek tájértékként szóba kerülhetnek. A lista alapját a szabványbeli felsorolás jelentette, amit minden partner a saját elképzelése szerint kiegészített. A végső lista végül több száz egyiségből álló felsorolás lett, melyet kiindulási alpnak minden felmérő megkapott.

A felmérés során munkatársaink a szakmában szokásos metodikát követték:

- előzetes információgyűjtés (térképi és írott források feldolgozása, korábbi rendezési tervek áttekintése, adatbázisok, régi felmérések),
- helyszíni bejárás (adatlap, GPS koordináták, fényképek),
- felmért adatok rögzítése a BCE tájértéktárában (tajertek.uni-corvinus.hu),

4-5. kép/pict.:

A Budaörsi Kálvária
1979-ben és
2010-ben¹² / Calvary
in Budaörs in 1979 and
in 2010¹²

are such kind of elements of the landscape, which are worth to be taken into account in a landscape plan that deals with the continuous sustainable transformation of landscapes, and provides frame for management, development and protection. According the Nature Conservation Act (1996. /LIII.) landscape values are characteristic for the natural landscape formations and landscape elements created through human activities, which are from the natural, historic, cultural, aesthetic or scientific point of view important for society.

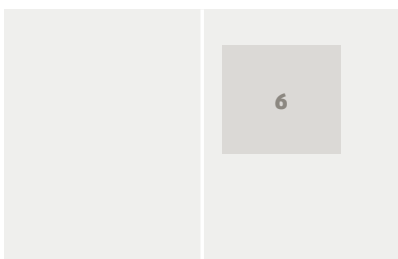
These values have often "only" significance for local communities, like a chapel, or the memory of previous land use as a sweep wells, wine cellar. In many cases, however, their importance goes far beyond the local level.

The cadastre survey is a commitment for the National Park. Landscape value survey was managed in the frames of the Landscape Value Cadastre (TájÉrték-KAtaszter-Landscape Value Cadastre) research project in 2010 by BCU. More than 15 000 landscape values of about 431 settlements were identified, uploaded and registered in the database (Figure 2). The survey focused mostly on the area of Budapest Agglomeration,

the Danube-bend and the region along river Ipel. Further surveys are related to other pilot regions or other projects as the survey of landscape values is a fundamental part of landscape assessment and planning projects.

The protection of landscape values can result a good solution for a monument but the revitalization of the landscape element would mean the internal use in the society's life. This case the rehabilitation of built landscape elements with restrictions and value-specified regulations could result the sustainable maintenance. Re-use possibilities of a landscape value can be various. A specimen or a well in a pasture land, a granary at the side of an arable land, or a mill on the hillside can become a revitalized landscape value, representing the past or the present rural use of land and to visualize the presence of working human hands in the landscape.

The landscape values were grouped according to the standard (MSZ 20381): cultural, natural, landscape scenery. At the beginning of the project we made a list about the landscape elements we can imagine to be identified as landscape values.

6. ábra/figure:
TÉKA tájértékek a
Budapesti
agglomerációban /
Landscape values in
the agglomeration of
Budapest

- szükség esetén utólagos kiegészítő adatok gyűjtése,
- adatok validálása (minőségbiztosítás),
- adatok összerendezése,
- adatok áttöltése a „TÉKA” adattárába.

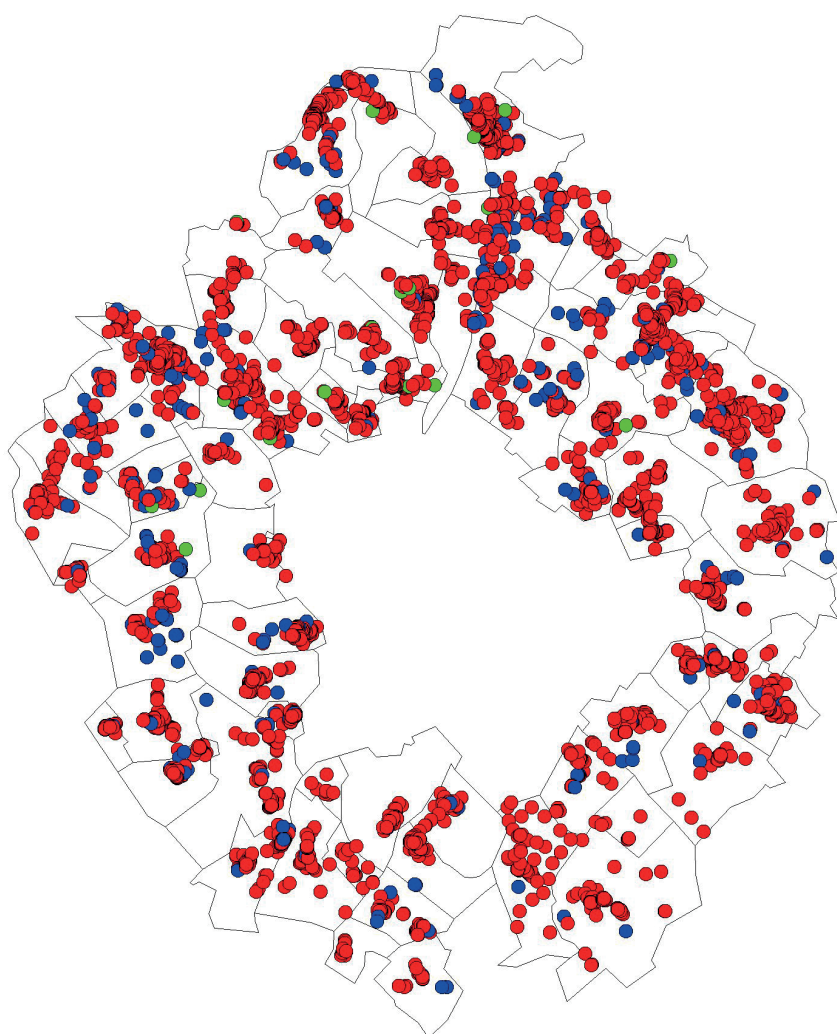
Budaörsön az első értékfelmérést az 1970-es évek második felében készítették „Pest megye jelentős környezeti értékei” címmel a Pest Megyei Tanács Tervező Vállalat munkatársai. Ekkor 14 értéket vettek kataszterbe. A felvett értékek viszonylag alacsony száma csalóka: a leírásokból kiderül, hogy sok esetben egyetlen értéknek többet listáztak (például: a Kálvária együttesbe a Kálváriát magát, a Kálvária kápolnát és a hozzájuk tartozó keresztet is bele értették, míg a mai kataszterek ezeket külön veszik számba).¹⁰ Az összes épített érték valamilyen kapcsolatban volt a korábbi német lakossággal, annak ellenére, hogy a kitelepítés óta már több évtized eltelt. Azt viszont, hogy a település maga nem érezte magáénak a svábok emlékeit, az értékek állapotából láthatjuk: a legtöbb felújításra szoruló, vagy már pusztuló állapotban volt ekkoriban. A Budaörsön maradt kisszámú német nemzetiségű lakosság nem tudta fenntartani azokat

az értékeket, melyeket a korábbi évszázadok alatt létrehozott (3. kép). Az értékek felhagyása részben az anyagi háttér hiánya, részben az üldöztetéstől való félelem miatt következett be. A beköltöző magyar nemzetiségűek számára pedig ezek nem jelentettek értéket.

A hetvenes évek végén kataszterezett értékek egy része ma is fellelhető (4. és 5. kép), több azonban mára már elpusztult. Jól látszik a két felmérés összevetéséből, hogy azokat az értékeket, amelyeket a település magának érez, nem csak megőrizték, hanem fel is újították, funkcióval látták el.

A TÉKA¹³ projekt keretében 2010-ben végeztünk tájértékfelmérést Budaörsön. A korábbi felméréshez képest számottevő változásokat tapasztaltunk: az elmúlt 30 év alatt a településen jelentős mértékben megnőtt a beépítések aránya, a korábbi mezőgazdasági területeken (szántókon és szőlő/gyümölcs-termesztési területeken egyaránt) lakóterületi beépítések jelentek meg. A svábok által itt hagyott házak, mezőgazdasági épületek, szobrok és egyházi emlékek öröndetesen nagy számban újultak meg az elmúlt évtizedekben. Megfigyelhető tehát a kultúrtörténeti

10 Csemez Attila (1996): Tájtervezés – Tájrendezés, Mezőgazda Kiadó, Budapest
11 tajertektar.hu
12 tajertektar.hu
13 TÉKA Tájérték Kataszter: norvég finanszírozású projekt, melyet a BCE Tájépítészeti Kara vezetett 2009-2011 között. A TÉKA lehetőséget kínál egyének és közösségek számára a saját táji felfedezések, adatok feltöltésére és kezelésére. A tájértékekkel kapcsolatos információkat szakemberek és érdeklődők számára szolgáltatja. Az adatbázis tartalmazza a táj természeti és kulturális örökségi elemeit, integrálva a konzorciumi partnerek meglévő adatait és az új terepi felmérések eredményeit, a civil társadalom helyi ismeretének és erőforrásainak bevonásával. A TÉKA a szakmai szervezetek adatbázisának egyesítésével, 150 munkatárs kétévnyi munkájával és mintegy ezer civil aktív részvételével Magyarország kulturális és természeti kincseinek legteljesebb és legrészletesebb gyűjteményévé vált.

agglo_szurt_allABC by x_fotipus

● Kulturális történelmi	(4690)
● Tájképi	(34)
● Természeti	(414)

The survey followed the usual methodology:

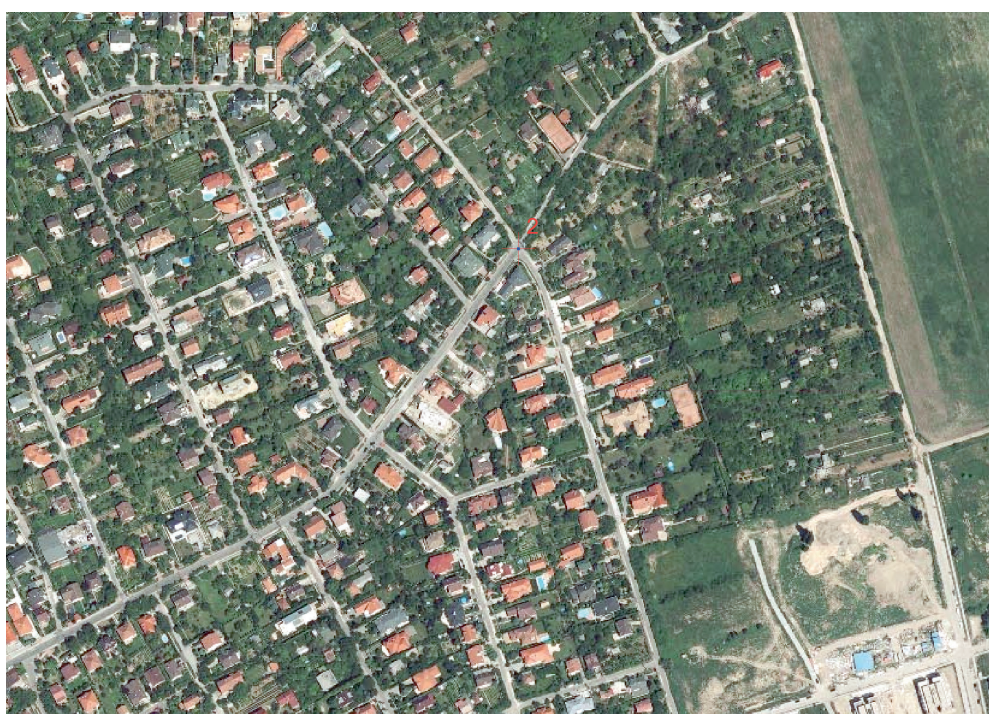
- collecting data (maps, former plans, databases, old cadastres),
- field survey (data sheets, GPS coordinates, photos),
- input of the data to database of the BCU (tajertek.uni-corvinus.hu),
- if its necessary, collecting additional data,
- validating of the data (quality assurance),
- collating of the data,
- transferring the data to tajertektar.hu.

The first complete project of cadastre of values was carried out in 1979, which registered the “significant environmental values” of several counties. In the frames of the TÉKA project we uploaded

all data concerning Pest County. In this time the surveyors have registered 14 values in to the cadastre. The relatively low number of the values is misleading because in this time they have registered one values for more (for example the have cadastred the calvary and on the photos you can see the Calvary, the Calvary chapel, the crucifix by the Calvary), in 2011 we put all these elements separated in the cadastre.¹⁰ All the built values they collected were in relation to the former German population, despite several decades have passed since the deportation.

The fact that the town did not think of the Swabian values as their their own is visible from the state of the values: the majority of them are in need of repair

¹⁰ Csemez Attila (1996): *Tájtervezés – Tájrendezés, Mezőgazda Kiadó, Budapest*
¹¹ tajertektar.hu
¹² tajertektar.hu

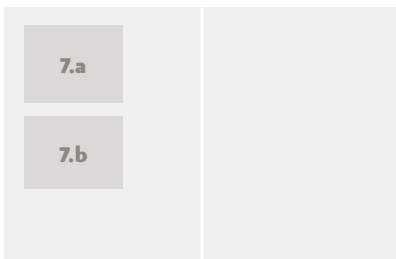

értékek igen magas aránya és a természeti értékek sajnálatos csökkenése egyaránt.¹⁴ A felmérés során összesen 116 értéket vettünk számba (6. ábra). A svábok által létrehozott értékeket a település ismét magáénak érzi, hiszen a rendszerváltás után a településen élő német nemzetiségűek egyre inkább kezdik visszanyerni identitásukat, és a megváltozott politikai helyzetben a kitelepítettekkel is egyre erősebb, előbb kapcsolat alakul ki. Az identitástudat megerősödése és az egykori budaörsi svábokkal egyre szorosabbá

váló kapcsolat a szellemi, a támogatások pedig a gazdasági hátteret teremtették meg a tájértékek megőrzéséhez.

A német vonatkozású tájértékek között igen nagy számban találhatók vallási vonatkozásúak. A katolikus svábok hagyományosan gyakran állítottak keresztek emlékül vagy fogadalom céljából. A tehetősebb családok kápolnákat felállítva jelezték hitüket. A XVIII–XIX. század fordulójára már igen tehetős budaörsiek a vallási emlékhelyek mellett szép lakóházakat és

¹⁴ Kollányi László, Csemez Attila, Jombach Sándor, Szilvácsku Zsolt: *The online TÉKA database, an integrated approach to landmark inventORIZATION* GEOCARTO INTERNATIONAL 28:© pp. 80-94. (2013)

7. ábra/pict.:

Tájszerkezet Budaörs és Budapest XI. kerületének határában Szőlő és gyümölcsös 1927 (légifotó, forrás: Hadtörténeti Múzeum) Lakóterület 2010 (ortofotó, forrás: FÖMI) /

Landscape structure between Budaörs and XI. district of Budapest Vinyard and orchard 1927 (arial photograph, source: Military Museum) residential area 2010 (ortho-photograph, source: FÖMI)

or had even been nearly destroyed by this point. The remaining small German community of Budaörs was not able to maintain the values they created in the past centuries (Picture 3). This state of the values is in part due to the lack of financial resources, as well as the fear of cultural discrimination. Furthermore, to the Hungarian population they represented no value.

The most of the values registered in the 70-ies exist nowadays (Picture 4 and 5), some of them are destroyed. It is clearly visible comparing the two landscape value surveys, the values that are important for the city, are not only preserved, but also they got new function.

Landscape value survey in Budaörs was managed in the frames of the Landscape Value Cadastre (TÉKA¹³) research project in 2010. The results of the landscape value survey reflect that in the last 30 years the sprawl of built up land on agricultural areas became for today residential areas. The majority of the former Swabian houses, farm buildings, sculptures and religious values are renewed in the last 10 years, and are today in very good shape. Most of the values are of cultural-historical character, the number of natural values is reduced.¹⁴ The surveyors have registered 116 landscape values (figure 6). The settlement feels the values created by the Swabian close again as since the political changes the German minorities regain their

identity and in the changed political situation they have stronger relations with the deportees. The strengthening identity and the increasingly close relationship with the former Swabian of Budaörs created the economic base for the preservation of landscape values.

Among the „German” landscape values we can find religious values as well. The catholic Swaben made crosses for memories or votive crosses. The well-off families builded chapels to show their religion. At the turn of the century in 19th the rich Swabian families have built valuable buildings and farmsteads. These buildings became landscape values today. They are also in our cadastre. The state of the buildings are mixed: the buildings, which have owner and are in use, are in good condition. The ones, they have lost their function because viticulture was given up, are in bad state.

LANDSCAPE AND SETTLEMENT STRUCTURE

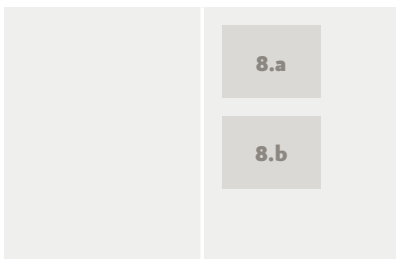
We can state that the landscape function has been changed in the last few decades. Aerial photography is a good tool to monitor the changes in the landscape structure.¹⁵ Traditionally large areas of vineyards were in Budaörs in the time of the Swabians (also until the 1980s) and after the phylloxera various stone-fruits were grown. After

13 TÉKA Landscape Value Cadastre financed by Norway Grant managed by the Faculty of Landscape Architecture, Corvinus University of Budapest 2009-2011. TÉKA provides opportunity for individuals and communities to upload and manage their “landscape findings”, data. TÉKA provides data for experts and interested parties information related to landscape values. The database contains natural, cultural heritage elements of the landscape, it integrates the existing databases of the partners and data of new surveys. TÉKA was elaborated by the integration of professional institutions, two years work of 150 experts and 1000 civils and became the most complete and comprehensive collection of the Hungarian cultural and natural values.

14 Kollányi László, Csemez Attila, Jombach Sándor, Szilvácsku Zsolt: The online TÉKA database, an integrated approach to landmark inventorization GEOCARTO INTERNATIONAL 28:© pp. 80-94. (2013)

15 Jombach Sándor (2014): Passzív képalkotó távérzékelés a tájkarakter-elemzésben, PhD doktori értekezés, BCE Tájépítészeti Kar, Budapest

16 tajertekar.hu

8. ábra/pict.:

Pincesor a Kő-hegy lábánál Pincesorok 1927 (légifotó, forrás: Hadtörténeti Múzeum) Lakóterület 2010 (ortofotó, forrás: FÖMI) /

Cellars by the Kő-mountain: Cellars 1927 (aerial photograph, source: Military Museum) Residential area 2010 (orthophoto, source: FÖMI)

gazdasági épületeket építettek, melyek mára ugyancsak értékkel váltak, így a kataszterbe is bekerültek. Az épületek állapota vegyes: azok a házak, gazdasági épületek, melyek tulajdoni viszonyai rendezettek, használatban állnak, igen jó állapotúak. Azok azonban, amelyek a megszűnt gyümölcs- vagy szőlőtermesztés miatt elveszítették funkciójukat, meglehetősen rossz állapotban várják, hogy a növekvő település újra felfedezze azokat.

TÁJ, TELEPÜLÉSSZERKEZET

A tájszerkezet változásainak nyomon követésére, a tájfelleg-változással kapcsolatos tudásbázis részét képezhetik a légifelvételek.¹⁵ Budaörsön a svábok idejében (kisebb mértékben egészen az 1980-as évekig) hagyományosan igen nagy kiterjedésű területeken termesztettek szőlőt, majd a filoxeravész után különböző csonthéjas gyümölcsöket. A rendszerváltozás után növekedésnek indult településen a korábbi gyümölcsösöket legtöbb helyen eladták, helyükön lakóterületi fejlesztések indultak meg. Az egykori gyümölcsösökre csak az utcahálózat és a viszonylag kis telekméretek emlékeztetnek. Sok esetben a korábbi, hosszú, keskeny telkek osztásával a telekméretek is lecsökkentek, így a településrész látványa igen zsúfolt képet mutat, a nagyméretű épületek mellett nincs lehetőség arányos méretű kertek kialakítására (7. ábra).

A korábbi pincesorok helyén a beépítésekre még kisebb telkek állnak rendelkezésre, itt a korábbi pincék esetében általában csak funkcióváltás következett be, mostanra jelentős részük lakóházként funkcionál. A Kő-hegy nyugati lábainál lévő kis méretű pincék helyén szűk utcákban kis alapterületű telkeken és épületekben a lakófunkció megjelenése zsúfolt utcaképet eredményezett (8. ábra).

Az Ófaluban a hosszú, általában az utcára merőlegesen elhelyezkedő egykori svábházak többnyire megmaradtak, bár sok esetben a házakban több önálló lakást alakítottak ki, mely a korábbinál is zsúfoltabb beépítést eredményezett (9. ábra).

SVÁB HAGYOMÁNYOK BUDAÖRSÖN

A német nemzetiségűek többségének (90%) kitelepítése ellenére az odalátogató igen sok néphagyománnyal találkozik Budaörsön. A Budapesti úton az egykor Wéber-házban 1987-ben helytörténeti kiállítást (Heimatismuseum) nyitott az önkormányzat. Az épület maga is helytörténeti érték, hiszen a Wéber család 1888-ban építette és egészen 1970-ig lakta az épületet (10-11. kép). A gyűjteményt 2004-től Budaörs Német nemzetiségi Önkormányzata működteti. A múzeumban állandó kiállítás-ként a budaörsi németek történetét bemutató tablók, használati tárgyak és

15 Jombach Sándor (2014): *Passzív képalkotó távérzékelés a tájkarakter-elemzésben*, PhD doktori értekezés, BCE Tájépítészeti Kar, Budapest

the political changes in 1989, the settlement began to grow, so the former orchards were sold in the most places, residential developments started in their place. The former fruit plantations are gone, and their only reminiscent is the street network and the small lot size. In many cases, the former long, narrow plots were further divided, which further reduced the size of the plots, so sight of the settlement shows a crowded picture, there is no possibility to create gardens of proportional size to the large buildings (Figure 7).

In the settlement of former cellars there is less land available for new residential buildings. The most of the buildings has not changed only its function: the former cellars became dwelling houses. This situation can be observed on the western foothills of Kő Mountain where the functional changes of buildings resulted in a crowded settlement structure (Figure 8).

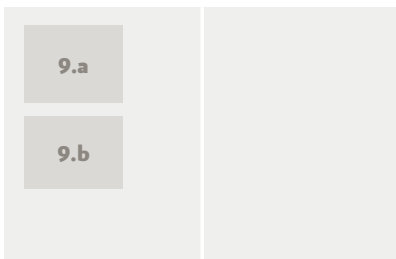
In the Old village the former Swabian houses placed perpendicularly to the street are preserved but usually in the

népviséletek láthatók. Időszakos kiállításaként 2013 őszén a népviseleteket bemutató tárlat nyílt. A múzeum épületében működik a budaörsi Német Kisebbségi Önkormányzat is. A néphagyományok megőrzésében az intézmény igen jelentős szerepet játszik, hiszen ők szervezik a hagyományos sváb bált, a két-évente megrendezésre kerülő passiót és egyéb rendezvényeket is.

A két világháború közötti időszakban (1933-ban) Bató Géza tanító szervezte meg először Budaörsön a Passiójátékot

a Kőhegyen. Az előadást a nemzetközi méltatások a magyar Oberammergau-ként emlegettek. A Kőhegyen Jeruzsálem egyik utcáját ábrázoló, betonból és kőből készült díszletek között 200 szereplő, 100 tagú ének- és zenekar mutatta be felváltva magyarul és németül a méltán híressé vált budaörsi Passiójátékot. Szervező munkája nyomán 1941-ben a budaörsi szereplők több alkalommal adhatták elő Budapesten a Városi Színházban (ma Erkel Színház) a Passiójátékot. A svábok kitelepítése után a kőből épült díszletek elpusztultak, ezért a kilencvenes

9. ábra/pict.:
 Budaörs, Ófalu
 Lakóterület 1927
 (légifotó, forrás:
 Hadtörténeti
 Múzeum) Lakóterület
 2010 (ortofotó,
 forrás: FÖMI) /

Budaörs, Old village
 residential area 1927
 (aerial photograph,
 source: Military
 Museum) residential
 area 2010 (ortho-
 photograph, source:
 FÖMI)

houses there are several flats established which resulted much more crowded residential area (Figure 9).

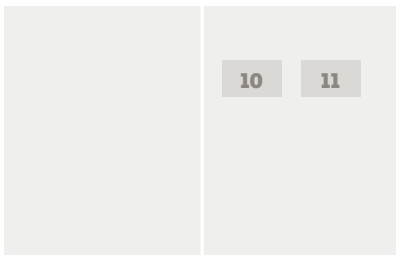
SWABIAN TRADITION IN BUDAÖRS

Even though the majority of Swabians (90%) were deported, many folk traditions continue to exist in Budaörs. In 1987, on the Budapesti Street the local government opened an exhibition of local history (Heimatmuseum). The building itself is part of the local history built by the Wéber family in 1888, who continued to use it until 1970 (picture 10-11). Since 2004 the exhibition is maintained by the German Minority Government. There is a permanent exhibition about the history of the Germans in Budaörs, with tools and traditional clothes on display. A periodical exhibition about traditional clothing was opened late in 2013. The German Minority Government operates in the same building. The institution plays a significant role in protecting the traditions – they organize the traditional Swabian ball, the biennial Passion Play and other events.

The Passion Play in Budaörs was first organized in 1933 by Bató Géza on the Kőhegy. The performance had great international reputation, it was called the Hungarian Oberammergau. The decorations were made of concrete and stone, the scene at the Kőhegy

turned into a street of Jerusalem where 200 actors and a choir and band of 100 people performed the now famous Passion Play of Budaörs, alternating between Hungarian and German. Thanks to the organization of Bató, in 1941 the actors could perform the Passion Play several times in Városi Színház (now Erkel Színház) in Budapest. After the deportation of the Swabians the stone decorations were destroyed, so when the minority wanted to revive the tradition in 1996, they invited and assisted the Passion Play Organization of Auersmacher in Germany, who performed it in the Jókai Mór Community Center. Thanks to the Bakk Endre Canons Foundation winning a grant and additional funding from the Local Government of Budaörs, the Passion Play could be performed on the Kőhegy again in 2000, though still with the script from Csíksomlyó. The original script in both German and Hungarian was only found at the end of 2002, so the Passion Play of Budaörs could be revived in 2003. The following performances of 2006, 2009 and 2012 were in the original location, the beautiful Kőhegy, with the original script. The main roles are played by professional actors, but the supporting cast is made up of locals. A passive, but significant part of the performance is the scenery, the lit Kőhegy emphasising the character of the local landscape (picture 12).

The third event in Budaörs, definitely of Swabian origin, is the carpet-bed

10-11. kép:
Heimatmuseum¹⁶ /
Heimatmuseum¹⁶

években (1996-ban), mikor a német nemzetiség ismét erőre kapott Budaörsön, a németországi Auersmacheri Passió Színjátszó Egyesület vendégszereplésével és a budaörsiek statisztálásával megrendezték újra a Passiót, ennek a helyszíne a Jókai Mór Művelődési Ház volt. 2000-ben a Bakk Endre Kanonok Alapítvány sikeres pályázatával, illetve Budaörs Város Önkormányzatának anyagi támogatásával már a budaörsi Kőhegyen játszották a passiójátékot, ekkor még a csíksomlyói szövegkönyv alapján. 2002 végén, hosszúságos kutatás után került elő a Budaörsi Passió eredeti német és magyar szövegkönyve, s így születhetett újjá a Budaörsi Passió 2003-ban. Ezt követően 2006-ban, 2009-ben és 2012-ben az eredeti helyszínen és az eredeti szövegkönyv alapján kerülhettek megrendezésre a Budaörsi Passió kétnyelvű előadásai a festői Kőhegyen. A előadásokon a főszerepeket profi színészek, a mellékszerepeket budaörsi statiszták játszották.¹⁷ Az előadás passzív, de annál hatásosabb eleme a budaörsi táj, a Kőhegy karakteres sziklái, melyek kivilágítva hangsúlyozzák a település tájkarakterét (12. kép).

A harmadik, egyértelműen a sváb hagyományokat bemutató rendezvény Budaörsön az úrnapi virágszőnyeg és körmenet.

Valószínűleg az 1720 körül Bajorországból Budaörsre települt németek hozták magukkal az úrnapi virágszőnyeg készítésének hagyományát, ami évszázadokon át fennmaradt a településen. 1946-ban (a svábok kitelepítése előtt) a szomszédos, német lakta települések (Budakeszi, Törökbálint, Budaörs) lakossága versenyzett egymással, hogy melyik falu virágszőnyege szebb a körmenetkor. A budaörsi úrnapi virágszőnyegről az 1920-as években leírták, hogy „*olyan attrakció, amely egyre ismertebbé válik..., melynek megtekintésére ezren és ezren zárandokolnak [...] Báméskodók ezrei érkeznek Budapestről, hogy megnézzék ezt a megragadó drámát, ...lángoló misztikát. Hű örökség ez, amit több generáció örökít át. Két oszlopa van: a hit és a ragaszkodás az évszázados hagyományokhoz.*” – írta 1925-ben a Vasárnapi Újság.¹⁸

A kitelepítés után a megmaradt németek tovább őrizték ezt a hagyományt, de már jelentősen lecsökkentett útvonalon, a templom mellett mintegy 80 m hosszúságban. A virágszőnyeg helye manapság is a templom melletti területen van. A rendszerváltás óta a kitelepítettek is igen nagy létszámban jönnek haza azért, hogy az úrnapi körmenten részt vehessenek. A virágszőnyeg manapság is hagyományos módszerekkel készül: a meg-

¹⁶ tajerterektar.hu

¹⁷ <http://www.budaorsipassio.hu/>

¹⁸ Kovácsné Paulovits Teréz (2001): *Népszokások és hagyományőrzés Budaörsön, Budaörs: Riedl F. Helytört. Gyűjt. P. 81.*

and procession on the Feast of Corpus Christi. The tradition was most likely brought to Hungary around 1720 by Germans coming from Bavaria, and stayed popular for centuries. In 1946 (before the deportation of the Germans), several neighbouring settlements with German population competed with each other to decide who has the most beautiful carpet-bed. The carped bed of Budaörs was described as “an attraction with growing popularity, which crowds come to see. Thousands of spectators came from Budapest to see this gripping drama, this flaming mystique. It’s a true heritage of many generations, with two pillars: faith and tradition,” by the Sunday Paper in 1925.¹⁷

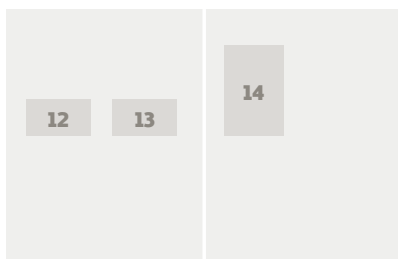
The remaining Germans after the deportation continued this tradition, but the route of the procession shrunk to around 80m by the temple. The carped-bed is also on a field next to it. After the democratic transformation in Hungary, many of the deported Germans have returned to take part in the tradition. The traditional method continues to be used when making the carpet-bed: the people of Budaörs search for flowers petals in the fields, using which they create the carped-bed the night before the procession (picture 13).

In 2006 one of the most significant memorials of the deportation of the Germans in 1946 was raised in the Old Cemetery in Budaörs (picture 14). It is the work of sculptor Menasági Péter. The memorial consists of a closed gate decorated with traditional Swabian motives, and a table with a key on it. The composition is based on a photograph the tragic scene of a German man having to put the keys to his home on the table for a policeman carrying out the deportation orders. Its inscription says: “Stoppt den kleinsten Hass, und sagt rechtzeitig halt. (Put an end to even the smallest hatred, and stop in time.) Valeria Koch.” Many visit the memorial, from Hungary and internationally.

CONCLUSION

Within the frames of this research a questionnaire-based survey was made about the awareness of immigrants concerning the traditions of the onetime German ethnicity, whether they know the landscape values left behind by the Swabian population in the settlement. Altogether 321 question sheets have been filled out, the share of women was at 62%.

¹⁷ Kovácsné Paulovits Teréz (2001): *Népszokások és hagyományörzés Budaörsön*, Budaörs: Riedl F. Helytört. Gyűjt. P. 81.

12. kép/pict.:

Passiójáték
Budaörsön / Passion
Play in Budaörs
(FORRÁS/SOURCE:
BUDAÖRS.VAROSOM.
HU)

13. kép/pict.:

Úrnapi virágszőnyeg
készítése¹⁹ / The
making of the Lord
days carped-bed¹⁸

14. kép/pict.:

Kitelepítési emlékmű
az Ótemetőben²⁰ /
Deportation memorial
in the Old Cemetery¹⁹

előző héten a budaörsiek járják a határt és virágokat, virágszirmokat gyűjtenek, melyekből a körmenetet megelőző este, éjszaka elkészül a virágszőnyeg (13. kép).

Az 1946-os német kitelepítések egyik legjelentősebb emlékhelyét Budaörsön hozták létre az Ótemetőben 2006-ban (14. kép). A budaörsi régi temetőben található emlékmű Menasági Péter szobrászművész alkotása. Az emlékmű egy bezárt, sváb stílusjegyeket viselő kaput mintáz, egy asztallal, amelyen egy kulcs található. A kompozíció egy korabeli fotódokumentum alapján készült, amely azt a tragikus pillanatot ábrázolja, amikor a kitelepítést lebonyolító rendőr helyszínen felállított asztalára le kellett tennie a német gazdának a portája kulcsát. Az emlékmű felirata a következő: „Stopt den kleinsten Hass, und sagt rechtzeiteig halt. (Állítsátok meg a legkisebb gyűlöletet is, mondjátok időben megálljt) Valeria Koch”. Az emlékművet sokan keresik fel Magyarországról és külföldről egyaránt.

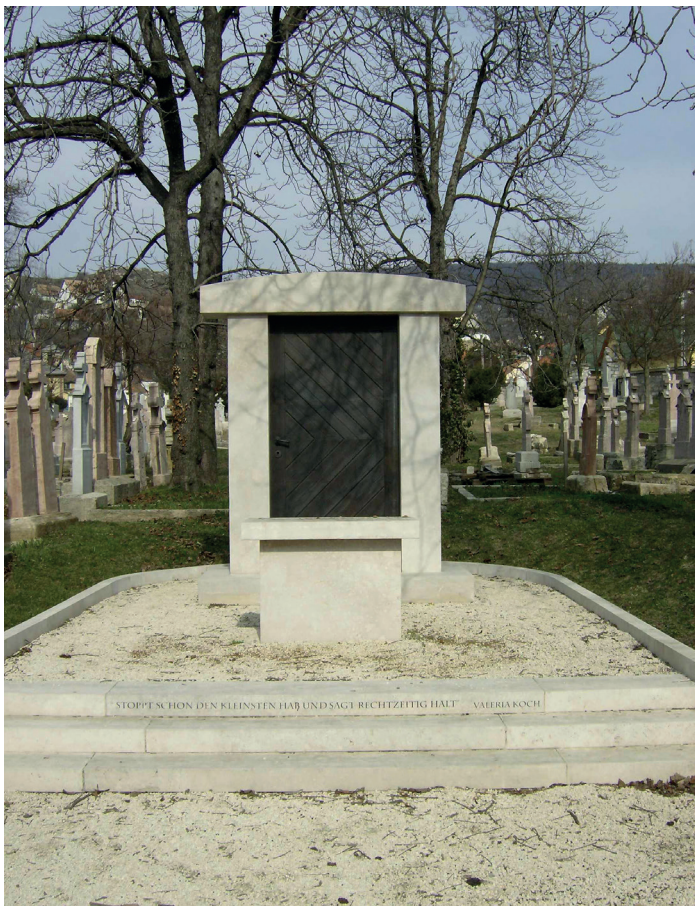
KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás keretében elkezdődött a lakosság kérdőíves felmérése is arról, hogy a beköltözötték tudatában vannak-e az egykori német nemzetiség hagyományainak, ismerik-e azokat a tájértékeket, melyek a sváb lakosság után maradtak a települések. A felmérés során 321 kérdőívet töltöttünk ki a településen. A kitöltők között 62%-ban voltak a nők.

A kérdőívet kitöltőktől megkérdeztük, hogy mióta élnek a településen, és a válaszokban jól tükröződtek a település történeténél feltárt „költözési hullámok” (15. diagram): legnagyobb arányban a 20. éve, vagy annál régebben a településen lakók szerepeltek, akik a 70-es évek első agglomerációs költözési hullámában érkeztek. Jelentős még az 5-20 év között a településre költözötték aránya is. Legkisebb számban az elmúlt öt év kiköltözői voltak.

A megkérdezettek 87%-a tudott arról, hogy a településen korábban svábok éltek. Azt azonban már kevesebben

¹⁹ http://www.minalunk.hu/Budaors/index.php?n=600&mappa_id=883&area=477&mod=slideshow
²⁰ <http://www.minalunk.hu/Budaors/>

The questionees have been asked since when they lived in Budaörs, and the answers pictured quite well the different 'immigration waves' (15. Diagram) disclosed with the settlement history: the greatest share represented those who lived at least since 20 years in the community and arrived with the first agglomeration immigration wave of the '70s. The number of those who moved in 2-20 years ago was also significant while under 5 years remained the least.

87% of the pollees knew that the settlement was earlier populated by Swabians. A fewer number was aware, however, that the portion of Swabians reached 90% before the deportation. The characteristic built landscape values (Roman Catholic Church, Calvary and Cross on Kőhegy) of the settlement were known to the majority of the population (16. Diagram), but their origins could they not realize.

Traditional Swabian folk costumes were known to or informed about 70% of

the questionees and almost half of them already took part at some. The most popular traditional program is the Corpus Christi procession with the carpet-bed. It is largely visited not only by residents but scores from other parts of the country and abroad.

The condition and publicity of landscape values and the preservation of traditions indicates that the population considers and feels the past of the onetime German nationality as its own although ethnic Germans remained few. Immigrants, frequently, participate very active in care of traditions even if they do not have any ties to the German ethnicity.

In the past decades immigrants, first of all those coming into Ófalu, have taken over German traditions to a great extent, thus playing a role in their conservation, too.

The preservation of Swabian traditions is important not only for the strengthening of identity but also for increasing tourism-generated incomes.

18 http://www.minalunk.hu/Budaors/index.php?n=600&mappa_id=883&area=477&mod=slideshow
19 tajertektar.hu

tudják, hogy a svábok aránya a kitelepítés előtt elérte a népesség 90%-át. A település jellegzetes épített tájértékeit (rk. templom, kálvária, kereszt a Kőhegy tetején) a lakosság többsége ismeri (16. diagram), eredetükkel azonban nincs tisztában.

A hagyományos sváb népszokásokról a megkérdezettek 70%-a tudott, és közel 50% már részt is vett valamelyiken. A legnépszerűbb hagyományőrző program az úrnapi körmenet a virágszőnyeggel. Erre nem csak a település lakossága látogat el, hanem külföldről és az ország távolabbi részeiről is érkeznek ide turisták.

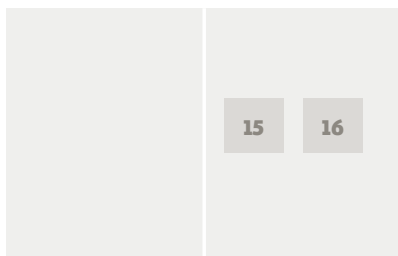
A tájértékek állapota, ismertsége és a néphagyományok megőrzése arra mutat, hogy a település annak ellenére magának érzi az egykori német nemzetiség múltját, hogy a német nemzetiségűek számszerűen igen kevesen maradtak. Sok esetben a beköltözöttek igen aktívan részt vesznek a hagyományőrzésben akkor is, ha maguknak nincs kötődésük a német nemzetiséghez. Az elmúlt évtizedekben a beköltözők, elsősorban az Ófaluba költözők, nagymértékben átvették a német hagyományokat, így ezek megőrzésében is szerepet vállalnak.

A település számára a sváb hagyományok megőrzőse nem csak az identitás-tudat erősítése miatt, hanem a turisztikai bevétel növelése miatt is fontos. A gazdasági érdekek ebben az esetben szerencsésen támogatják az érték-őrzést, a tájértékek fennmaradását is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A „svábok” közel 250 évig – a második világháborút követő kitelepítésig – éltek és munkálkodtak Budaörs területén, melynek emlékét a kitelepített és a kitelepítés után itt maradt családokon kívül az ún. egyedi tájértékek őrzik. Budaörs területére 2011-ben készült tájértékfelmérés, melynek eredményét a tajertektar.hu oldalon is dokumentáltuk. A felmérés során rögzített értékek többsége egyértelműen a svábok idejében keletkezett: számos jellegzetes épület, szobor, feszület, gyümölcsös őrizi még ma is az egykori svábok emlékeit. A tájértékek jó állapota és a helyiekkel folytatott beszélgetések egyértelműen azt mutatják, hogy az „ősök” emlékei, hagyományai a beköltözők számára is fontosak. Az értékek bemutatására a honlapon történő rögzítés mellett fotókiállítások, szórólapok is készülnek.

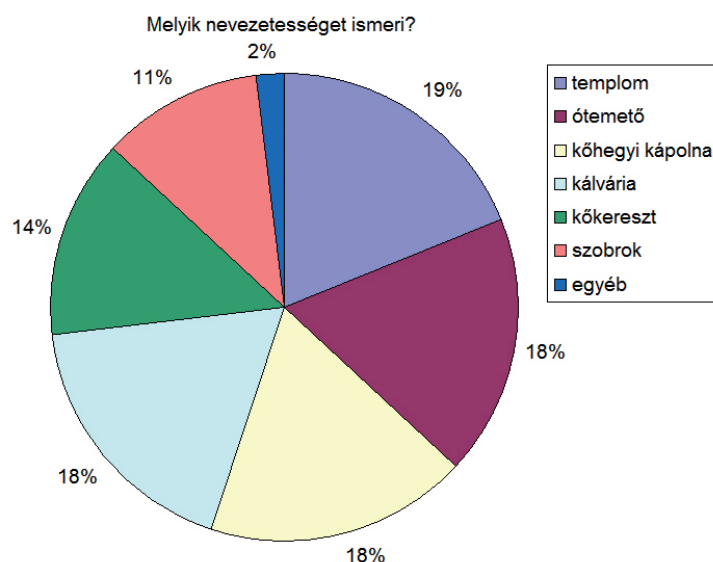
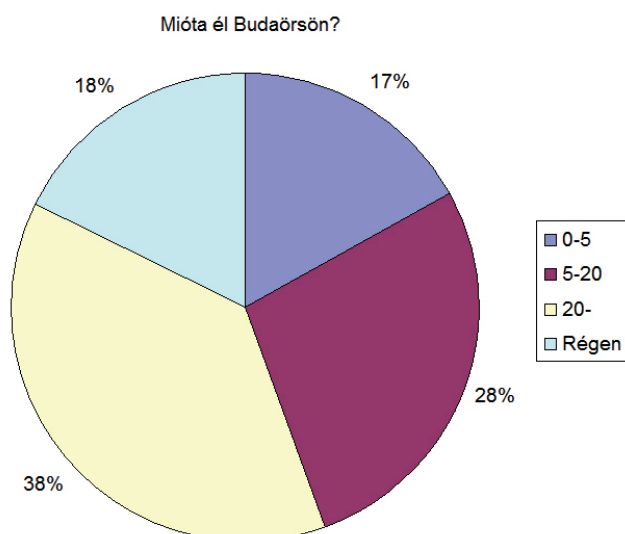
A megmaradt tájértékek és a svábok – elsősorban – mezőgazdasági tevékenysége mind a mai napig meghatározzák a táj karakterét: a tájértékek nap, mint nap emlékeztetik az itt lakókat a település egykori lakóira. A volt mezőgazdasági területek, elsősorban a gyümölcsösök pedig az évszázadok alatt kialakult tájszerkezet emlékei. Néhány helyen még (pl az Odvas-hegy aljában) megvannak még a korábbi gyümölcsösök maradványai, másutt viszont a beépítések kora, a telekosztás utal a korábbi tájhasználatra. ●

15. diagram:
Kérdőíves felmérés.
Mióta él Budaörsön?
/ Questionnaire
survey. Since when do
you live in Budaörs?

Questionnaire survey.
Which landscape
values do you know?

16. diagram:
Kérdőíves felmérés.
Melyik tájértékeket
ismeri? /

SUMMARY

'Swabians' lived and worked almost 250 years – up to their deportation after WW2 – in Budaörs territory. Their memory is being kept not only by families remained – or even left – but also by so called unique landscape values.

A landscape value survey for Budaörs territory has been made in 2011, its results were documented also on the tajertektar.hu webpage. The majority of the values recorded in the survey arose undoubtedly at times of the Swabians: several characteristic buildings, sculptures, crucifixes and orchards keep also today the memory of onetime Swabians. Conversations with residents demonstrate unanimously that memories and traditions of the ancestors have

an importance also for immigrants.

'Swabian values' are being demonstrated –besides the webpage – also on photo exhibitions and leaflets.

The present-day character of the landscape is largely determined by subsisted values and former – first of all agricultural – activities of Swabians: landscape values remind people day by day of onetime inhabitants. Former agricultural areas, firstly orchards, are though memories of the landscape structure, developed in hundreds of years. In some places (like at the foot of Mount Ordas) we can see yet remnants of old-time orchards, whereas elsewhere housing development and modern constructions refer to the former use of the land. ©